УДК 343.9:343.35

Наталія Володимирівна СМЕТАНІНА,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна

ЦІНА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

У сучасному суспільстві криміногенна ситуація із корупційними злочинами залишається складною, і питання посилення боротьби з корупційною злочинністю знаходяться у центрі уваги правоохоронних органів. Злочини корупційної спрямованості змінюють закони розвитку економічних відносин. Адже, як відомо, саме корупційні злочини детермінують економічну та організовану злочинність.

За результатами проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) наприкінці 2013 року дослідження громадської думки, корупція вже входила до переліку найбільших проблем населення і викликала особливе занепокоєння у 47 відсотків громадян. За даними досліджень Індексу сприйняття корупції, що проводяться Transparency International, українці вважають свою державу однією з найбільш корумпованих у світі. І в той же час, як свідчать результати досліджень, проведених в Україні протягом останніх років, більше половини населення схильне до вчинення корупційних правопорушень у разі, якщо це може сприяти розв'язанню проблеми [1].

У кримінологічній науці досліджувані питання у тій або іншій мірі стали предметом наукових пошуків і дискусій для таких учених, як: Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, А. І. Долгова, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, С. М. Іншаков, Л. В. Кондратюк, О. М. Костенко, О. Г. Кулик, В. В. Лунєєв, М. І. Мельник, Т. В. Мельничук, М. І. Хавронюк, В. І. Шакун, О. Ю. Шостко та ін.

Значного поширення в Україні набули корупційні злочини (злочини корупційної спрямованості), які є збірним поняттям, що включає в себе такі діяння: привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364^1 КК); перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК); перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 365^1 КК; у 2014 р. цю статтю виключено); зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365^2 КК); службове підроблення (ст. 366 КК); службову недбалість (ст. 367 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК); незаконне збагачення (ст. 368^2 КК); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368^3 КК); підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368^4 КК); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК); зловживання впливом (ст. 369^2 КК); провокація підкупу (ст. 370 КК); постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК) та ін. Кримінологічні дослідження за результатами узагальнення кримінальних проваджень про злочини корупційної спрямованості, що були розглянуті судами м. Харкова та Харківської області у 2011–2013 рр., доводять перевагу злочинів, передбачених статтями 191, 366, 367, 368^2, 369, 364, 368, 369^2, 370, 365 Кримінального кодексу України, в усій структурі злочинів корупційної спрямованості [2, с. 92–93].

Ціна злочинності, зокрема, і корупційної, має віддалені наслідки, породжує механізми тіньової економіки, віктимізації населення в суспільстві, недовіри громадян до правоохоронних органів, соціально-негативного клімату в державі. Вона є сьогодні потужним ресурсом, що відображає реальний стан корупційної злочинності та її криміногенний потенціал.

Ціна злочинності дає уявлення про обсяг і характер прямого і непрямого збитку, суспільно небезпечних наслідків, яких завдає злочинність суспільству (із перерахунком збитку на матеріально-грошові витрати) [3, с. 62]. Під ціною злочинності ми розуміємо прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава і суспільство внаслідок вчинення злочинів, спрямовані на подолання наслідків злочинних діянь, утримання всієї правоохоронної, пенітенціарної системи, та інших інститутів держави, а також сукупні активи злочинних угруповань і їх витрати на підтримку своєї злочинної діяльності [2, с. 154].

Ціна корупції є різноплановою. Суспільно небезпечні наслідки від корупції можуть наставати практично у всіх сферах суспільного життя. До того ж, вчені виокремлюють внутрішні і зовнішні загрози від корупції [4, с. 154]. Суспільна небезпека корупції у соціальному аспекті полягає в тому, що вона призводить до гальмування соціально-економічних реформ; збільшує соціальну напругу в суспільстві; істотно знижує рівень соціального захисту; формує протиправний спосіб життя та ін. Політичні наслідки корупції проявляються у зміні сутності політичної влади; породженні відчуження влади від народу; дестабілізації політичної ситуації; підпорядкуванні державної влади приватним та корпоративним інтересам, у тому числі інтересам корумпованих угруповань і кланів та ін. Економічні

© Сметаніна Н. В., 2017

наслідки корупції полягають у підриві економічної системи держави; дискредитації економічних реформ; криміналізації та тінізації економіки; перешкоджанні розвитку ринкових відносин; монополізації економіки та ін. Морально-психологічні наслідки корупції деморалізують суспільство; поширюють у суспільстві кримінальну психологію; породжують відчуття безсилля у громадян. У правовому аспекті корупційні злочини дискредитують право як універсальний регулятор правових відносин, перетворюючи його на засіб задоволення приватних та корпоративних інтересів. Корупція негативно впливає і на формування міжнародного іміджу України; зменшує зовнішнє інвестування; унеможливлює отримання кредитів [5, с. 46–54].

У статтях 66–68 Закону України «Про запобігання корупції» до наслідків корупційних правопорушень віднесено: 1) збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення; 2) порушення прав із завданням моральної та/або майнової шкоди, збитків фізичних та юридичних осіб; 3) укладення незаконного правочину; 4) видання (прийняття) незаконних нормативно-правових актів [6].

Корупційні злочини завдають значних збитків державі та її громадянам і в той же час створюють надприбутки для корупціонерів у фармацевтичному секторі, в освітній системі, у судовій системі, у нафтовому і електроенергетичному секторах, у сфері державних закупівель, податковій і митній сферах та ін. Так, наприклад, за прогнозами Центру ліків у суспільних інтересах до 2010 року світовий ринок фальсифікованих ліків становитиме 75 млрд дол. США. За оцінками Transparency International, у світі щорічно не менше 400 млрд дол. США втрачається у результаті корупційних злочинів у сфері державних закупівель, що підвищує державні витрати на 20–25 %. А за дослідженням Азіатського банку розвитку у ряді країн Азії корумпованість державних закупівель призвела до зростання витрат на придбання товарів і послуг на 20–100 % [7, с. 69, 378]. А митні ризики найчастіше пов'язані із контрабандою, контрафактною продукцією та переміщенням через митний кордон товарів, на які встановлені заборони та обмеження [8, с. 61].

Директор НАБУ А. Ситник 10 лютого 2017 р. під час презентації Звіту про результати роботи Бюро повідомив, що детективи Національного антикорупційного бюро України під процесуальним керівництвом прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснюють розслідування у 264 кримінальних провадженнях, сукупний розмір предмету злочину у яких становить 82,9 млрд грн. Указана сума перевищує граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України на 2017 рік. За словами Директора НАБУ, в процесі досудових розслідувань Бюро заарештовано грошові кошти в сумі 601,94 млн грн, 80,16 млн дол. США, 7,41 млн євро, 3170 фунтів стерлінгів, а також низку рухомого і нерухомого майна осіб, причетних до корупційних злочинів. «Причиною того, що ці кошти досі не повернуті на рахунки держави, є відсутність судових вироків», – зазначив А. Ситник. У результаті діяльності НАБУ вдалося запобігти розкраданню 583 млн грн, на рахунки державних підприємств повернуто 116 млн грн [8].

Дослідження ціни корупційних злочинів допоможе проаналізувати суспільну небезпеку корупції як складного соціального явища, визначити найбільш криміналізовані сфери у структурі державного апарату і, відповідно, розробити ефективні заходи запобігання щодо таких злочинів.

Список бібліографічних посилань

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: закон України від 14.10.2014 № 1699-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18 (дата звернення: 16.02.2017).

2. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології: монографія/за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2016. 192 с.

3. Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

4. Машлякевич Д. С., Литвинов О. М. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні: монографія/Кримінол. асоц. України. Харків: В деле, 2016. 260 с.

5. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юрид. думка, 2004. 400 с.

6. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 16.02.2017).

7. Многоликая коррупция: выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления/под ред. Э. Кампоса и С. Прадхана; пер. с англ. М.: Альпина Паблишер, 2014. 551 с.

8. Головкін Б. М. Антикорупційний менеджмент у митній справі // Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі», 26 квіт. 2016 р. Вінниця, 2016. С. 60–65.

9. Збитки від злочинів, які розслідує НАБУ, більші за дефіцит державного бюджету України – Артем Ситник // Національне антикорупційне бюро України: офіц. сайт. 10.02.2017. URL: https://nabu.gov.ua/novyny/zbytky-vid-zlochyniv-yaki-rozsliduye-nabu-bilshi-za-deficyt-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayiny (дата звернення: 16.02.2017).

Одержано 17.02.2017